ИЗЪ РОДОПИТѢ.

Рупчосъ

(едно Българско краище въ сѣвернитѣ расклонения на Родопскитѣ планини).

СЪОБЩАВА ХР. П. КОНСТАНТИНОВЪ.

I. Землеописенъ очеркъ.

Краището Рупчосъ или както бѣ наречено отъ Турцетѣ „Рупчосъ Нахясѫ“, а подиръ освобождението прѣименувано „Рупчоска Околия“, обѣма онова пространство по сѣвернитѣ Родопини бърда, низъ което водата се слива въ Чепеларската, Дермѐнь-Дерската и въ дѣснитѣ долове на Кричимската рѣки, дѣсни Маричини притоци. Това краище и прѣди и подиръ освобождението е било привързано къмъ Пловдивското окрѫжие, само че подиръ създаванието на Ист. Румелия, когато станѫ ново административно подраздѣление, близополскитѣ му села: Орѣшецъ, Чаушово, Бачково, Лясково, Яворово, Добри-Лѫкъ, Сотиръ и още нѣкои приполски, се откъсахѫ и присъединихѫ къмъ други околии.

Въ Турско врѣме Рупчосъ граничаше съ Хасковската каза, Конушката нахия, Коюнъ-Тепеската нахия, Татаръ-Пазарджикската, Неврокопската и Ахѫ-Челебийската кази. Въ онова врѣме, тя съдържаше 66 села.[1]) По новитѣ си граници — спорѣдъ новото административио подраздѣление на Ист. Румелия — Рупчосъ допира отъ къмъ истокъ до Кърджалийската околия, отъ къмъ сѣверо-истокъ до Хаджиелеската и Конушката, отъ къмъ сѣверъ до Плов-

[1]) Народонаселението въ Пловдивский санджакъ. Лѣтоструй за 1870 година. Стр. 73. Географическитѣ граници на старий Рупчосъ сѫ били: р. Кричма, водораздѣлътъ на Марица съ Мѣста и Арда, планинитѣ: Карстовъ и Арпа Гедикъ и Пловдивското поле.

дивската, отъ къмъ сѣверо-западъ и западъ до Пещерската (Татаръ-Пазарджикско окржжие), а отъ къмъ югъ до Неврокопската каза (Сересски санджакъ, Солунска областъ) и до Ахж-Челебийската и Дари-Дерската кази (Гюмюрджински санджакъ, Одринска областъ). Южната граница на Рупчосъ е водораздѣлната линия на р. Марица отъ една страна и р. р. Арда и Мѣста отъ друга страна. Въ сегашнитѣ си граници, Рупчосъ нийдѣ недопира Пловдивското поле. Единъ широкъ поясъ отъ крайнитѣ сѣверни Родопини барчини и падини, по които сж разложени крайнитѣ планински и прилолски села: Тополово, Орѣшецъ, Чаушово, Горно-Арбанасе, Долно-Арбанасе, Бачково, Горни-Воденъ, Лясково, Яворово, Добри-Лжгъ (всичкитѣ сега въ Конушката околия), Ново-Селъ, Ени-Кьой, Изворъ, Сотиръ, Дерменъ-Дере, Брѣстовица и Перущица (Пловдивска Околия), я дѣли отъ рѣченото поле.

II. За названията „Рупчосъ“ и „Рупци“.

Различни мнѣния има, относително названието на това краище. Не може още да се отгадае, да ли краището е придобило названието си отъ названието на обитателитѣ му, които отъ незаповнено врѣме се зовжтъ *рупци,* или пакъ на послѣднитѣ посебното название е прикачено отъ названието на краището. Съ други думи казано: не се знае още положително: *Рупчосъ* ли е произлѣлъ отъ *рупци* или *рупци* отъ Рупчосъ; ала като веземемъ въ съображение, че въ краището нѣма ни едно село съ име „Рупчосъ“[1]) може да се прѣдположи, че краището е заело названието си отъ наименуванието на жителитѣ му „рупци“. Заради това, ще трѣбва да диримъ: отъ гдѣ е излѣзло „рупци“.

Спорѣдъ едно прѣдание, приказвано въ ближнитѣ до Рупчосъ Ахж-Челебийски села Карлуково и Дере-Кьой (Горно и Долно), прѣзрителното и подсмивателното име „рупци“, има происходътъ си отъ „робци“, защото ужъ

---

[1]) Въобще въ по̀-вечето български краища нѣма села съ името на краището. Тъй, въ краищата Разлогъ, Чепино, Чеченъ, Карста̀та-Гора, Карсто̀-Поле (въ Родопитѣ), Вакарелъ (въ Срѣдна-Гора), Грахово (Брѣзнишко-Поль), Знеполье (Трънско), Бурелъ, Високо (Царибродско), Мрака̀ (къмъ Радомиръ), Палакария (на югъ отъ Витоша въ долината на р. Палагария), Пиянечко, Малешево, Боемия (въ Македония) и Жлебътъ (Орханийската котловина) нѣма села съ подобни названия. Въ нѣкои краища има по едно село, което носи името на краището; на пр. въ краищата Конушъ, Доспатъ и Бабекъ има по едно село съ името на краището.

Българетѣ въ онѣзи мѣстности, като пó-близу живущи до Пловдивското поле и слѣдователно изложени на пó-чести нападения отъ Турцетѣ, прѣзъ врѣмето на завоеванието, пó-скоро се били покорили и „станжли *робе* или „робци-турцемтямъ“.

Спорѣдъ друго прѣдание, приказвано и отъ самитѣ рупци, тѣ се зовяли тъй, защото прадѣдовцитѣ имъ като нерачили съ добромъ да приематъ мохамеданската вѣра, наложено имъ било да плащатъ покачения харачъ, т. е. по рупъ (10 пари) и отъ тогава останжло да се именуватъ съ това прѣзрително име.[1]) Ала и на това прѣдание може да се вѣрва, колкото и на горнето, защото Ахж-Челебийскитѣ ахряне (Българе-мохамеданци) зовжтъ „рупци“ и събратията си помаци въ Рупчосъ.

Други пакъ прѣдполагатъ, че тѣзи хора, трѣбва да сж се прозвали отъ „Рудопа“ „рудопци“, та че сѣтнѣ е скратено „рупци“, или пакъ отъ „рудокопци“ се е прѣварила думата „рупци,“ защото днесъ се намиратъ много остатъци, които свидѣтелствуватъ, какво едно врѣме въ Родопскитѣ планини е имало много хора занимающи се съ рударство и рудокопство. На това прѣдположение за произхождението на названието „рупци“, можемъ до нейждѣ да се облѣгнемъ, тъй като подземнитѣ богатства изобилватъ въ Родопскитѣ планини.

Най-сетнѣ, нѣкои искатъ да кажжтъ, че названието „рупци“ и „рупалани“, било прикачено на много български населения въ планински ниски котловини, зовани *падини* и *ропи*;[2]) но и това не ще да е вѣрно, защото тогазъ трѣбваше да се зовжтъ *рупци* всичкитѣ български населения въ планинскитѣ мѣста, а пъкъ ние виждаме въ Родопитѣ подобни — по землеописното си положение — на Рупчосъ краища, съ други особенни названия на жителитѣ имъ. Освѣнъ това, съ думитѣ „рупецъ“ и „рупци“ хората изъ околнитѣ на Рупчосъ краища, подразбиратъ людье пó-прости, пó-сурови и пó-груби.

Наистина, тъкмо въ срѣдището на източний Рупчосъ се нахожда мѣстностьта *Ропката*, въ която сж разложени

---

[1]) Наука II. 464.

[2]) Рупци и Рупалани. Наука II 463—473. Рупаланы или Рупцы, отъ П. А. Сырку. Стр. 4.

двѣ смѣсени (Българе-православни и Българе-мохамеданци) рупски села Фойна и Павелско и това подсѣща нѣкои да утвърждаватъ, че падинитѣ и ропкитѣ сж родителки на прозвището *рупци*. На това, обаче, нетрѣбва да даваме вѣра, защото и въ широкото Ардино корито има прозвища *Рóпката* и *Рóпата*, та че и едни колиби между Старо-Село (Ахж-Челебийско) и Баня (прѣди войната въ Хасковската каза, а сега въ Дари-Дерската) иматъ име *Ропата,* безъ да се зовжтъ жителитѣ имъ *рупци*, било помежду тѣхъ си, било отъ съсѣдитѣ имъ; а пъкъ Българе *рупци* има и въ нѣкои равнини по течението на р. Марица.

„Рупчосъ“ и „рупци“ сж до нѣкждѣ въ свързска съ старото название на горното Ардино корито, което се е зовало *Мéропи*;[1]) но и това не може да се вземе за основно доказателство при изучванье происхождението на казанитѣ думи и неможе положително да се утвърди, че тѣ сж произлѣзли отъ Меропи. Ето защо. Меропската крѣпость *Повисдосъ*, или сегашното село *Подвисъ,* (въ Ахж-Челебийско), надъ което и до сега още се намиратъ развалинитѣ и основитѣ отъ крѣпостьта, не е толкозъ близо до границата на Рупчосъ, а е на вжтрѣ въ Ардиното корито цѣли 5—6 часа.

До тукъ ще спрѣмъ за „Рупчосъ“ и „рупци“. Пада се на пó-ученитѣ, да издирятъ происхождението на наименуванията „Рупчосъ и „рупци“, а особенно на послѣдното, което се придава на Българетѣ по сѣвернитѣ Родопини поли отъ Перущица до Енесъ. Цѣльта на тая кратичка статия не е друга, освѣнъ вкратцѣ да се запознае българския свѣтъ баремъ съ едно парченце отъ малоизвѣстнитѣ още широки Родопски планини, гдѣто въ послѣднитѣ години се случихж интересни за новата българска история събития. За пó-голѣма яснота, Рупчосътъ ще го наричаме отъ тукъ надолу съ сегашното му официално име „Рупчоска околия“, тъй като и много отъ пó-важнитѣ случки, които излагаме въ тая статия сж станжли въ послѣдно врѣме. Изучването старата история на Родопскитѣ планини въобще и на разнитѣ ѝ прѣдѣли или краища въ частность, е работа на бждящитѣ учени български историци.

[1]) Пжтни бѣлѣжки за Срѣдна-Гора и Родопскитѣ планини отъ Д-ръ К. Иречекъ. С. П. С. Х. 22.

*

III. Горо и водоописателенъ прѣгледъ.

Рупчоската околия е цѣла планинска. Отъ сѣверний Родопинъ гребенъ — вододѣлътъ на р. р. Марица и Арда — два голѣми зъба се спущатъ въ сѣверна посока и постъпенно се расклоняватъ та образуватъ вододѣлитѣ на рѣкитѣ и доловетѣ въ околията. Първия или западния зъбъ е *Кара-Балканъ*, който се отдѣля при Караманжá — вододѣлъ на Арда и Кричма между Пашмаклж и Широка-Лжка — протака се между Широка-Лжка и Чепеларе, постъпенно се извисочава и подъ името Персенкъ спуща се до Тъмрѫчь. Върхътъ на Кара-Балканъ е вододѣлна линия на Кричимската и Чепеларската рѣки; а сѣверния му край т. е. Персенкъ, като се расклонява къмъ истокъ, запа́дъ и сѣверъ образува вододѣлитѣ между Кричимската и Дермѐнь-Дерската и Чепеларската и Дермѐнь-Дерската рѣки. Втория или источния зжбъ е Калъчь-Бурунъ. Той се спуща отъ гребеня при Момина-Вода, протака се между с. с. Дряново и Богутюво, постъпенно се снишава и се свършва при с. Нарѣченъ, тамъ гдѣто Юговската рѣка се втича въ Чепеларската. Калъчь-Бурунъ е вододѣлъ между Чепеларската рѣка и най-голѣмий ѝ дѣсенъ притокъ Юговската рѣка; така щото, дѣли коритото на Чепеларската рѣка на двѣ: западно и источно; послѣдното въ турско врѣме носяше име *Дрянова-Колу*.

Освѣнъ двата голѣми зжба, отъ сѣверния Родопинъ гребенъ се спущатъ къмъ сѣверъ още нѣколко пò-малки зжба, които се губятъ въ горнитѣ притоци на Рупчоскитѣ рѣки. Пò-високитѣ върхове на Рупчоскитѣ планини, като Карлъкъ, Кара-Балканъ, Персенкъ, Бѣла-Черква и Калъчь-Бурунъ задържатъ снѣговетѣ за пò-дълго врѣме.

Както се каза и пò-горѣ, Рупчоската околия миятъ три главни рѣки: Чепеларска, Дермѐнь-Дерска и Кричимска.

1. Чепеларската рѣка се образува отъ нѣколко дола, що се сливатъ на сѣверъ отъ височинитѣ Караманжà, Букова-Планина, Студенецъ, Черна-Гора и Роженъ, гдѣто има и единъ изворъ, който се брои за майка на рѣката. При с. Чепеларе прибира отъ лѣво единъ пò-голѣмичакъ притокъ, който се слива низъ едно ребро на Кара-Балканъ; $^1/_2$ часъ на сѣверъ отъ Чепеларе приема тоже отъ лѣво. Гюндюзицката рѣка, която се стича низъ источнитѣ отржги

на Кара-Балканъ. Отъ тамъ надолу приема слѣдующитѣ пò-главни притоци:

Лопухъ-Дере, който се стича отъ Момина-Вода и Дели-Ибрямица, протича между Калъчь-Бурунъ и Богутювската планина и при Богутюво се влива въ Чепеларската рѣка отъ дѣсно.

Чукуръ-Дере се влива низъ источнитѣ ребра на срѣдний Кара-Балканъ, при с. Чокуръ-Кьой приема името си, прибира водитѣ и отъ Гюндювицката планина и подъ с. Софтъще се влива въ рѣката.

Орѣховската рѣка се набира изъ доловетѣ низъ источнитѣ ребра на Персенкъ, протича прѣзъ Орѣхово, пò-надолу прибира *Малювската-рѣка,* която се стича низъ Кара-Балканъ и при с. Фойна се влива отъ лѣво.

Юговската рѣка се образува отъ *Ерь-Кюприйската,* която се слива низъ Карстовъ и Арпа-Гедикъ, отъ *р. Бѣлѝца,* която се стича низъ Кара-Куласъ и Аково, отъ *р. Лака́вица,* която се набира низъ сѣвернитѣ рéбра на Ени-Ханъ-Баба, Чилъ-Тепе, Бурживъ-Пожаръ и Имаретската планина и отъ *Джуркова рѣка,* която се стича низъ Момина-Вода и Калъчь-Бурунъ. Уголѣмена тая рѣка, при с. Югово приема името си и се втича при с. Нарѣченъ отъ дѣсно.

Луковица се стича низъ Черни-Върхъ, Бѣла-Черква и Кара-Мандра и подъ с. Бачково се влива отъ лѣво.

Чепеларската рѣка влиза въ полето при Станимашкий проходъ, минува прѣзъ градеца Станимака и при Катуница се втича въ р. Марица отъ дѣсно.

2. Дермѐнь-Дерската рѣка се образува отъ *Тъмръчката, Дорму́шовската* и *Дѣдевската* рѣки, които се стичатъ първата низъ Персенкъ, а другитѣ двѣ низъ источнитѣ му расклонения. Влива се отъ дѣсно въ Марица при Пловдивъ.

3. Кричимската рѣка или Въча се набира отъ многобройнитѣ притоци, що се сливатъ низъ сѣвернитѣ расклонения на сѣверо-западний и сѣверо-источний гребени на Родопскитѣ планини.[1]) Пò-главнитѣ ѝ горни притоци сѫ:

[1]) При върхътъ *Крушово,* вододѣлъ на Кричимската рѣка, на Арда и на Мѣста Родопитѣ се расклоняватъ на три главни гребеня: а) сѣвероисточенъ, който дѣли водитѣ на Марица и Арда и се продължава до Одринъ; б) югоисточенъ, който дѣли водитѣ на Арда и рѣкитѣ що се вливатъ въ Бѣло-Море по прибѣжието до устието на Марица, до дѣто се спуска и гребеньтъ и в) сѣверозападенъ, вододѣлъ на Марица и Мѣста; продължава се отъ Крушово до Рила-Планина. Между първий и вторий

Тенесъ-Дереси и *Три-Градската рѣка,* които се стичатъ отъ Карталъ-Кая, Високия-Картоалъ, Карлъкъ, Паржинска-Барчина, Воалча-Барчина, Суванъ-Гедикъ, Шабаница, Торсунжа-Дахъ, Дикили-Ташь, Саржъ-Еръ и Арабъ-Мезаръ: *Наиплйцката-рѣка,* която се набира отъ доловетѣ що се стичатъ низъ Арабъ-Мезаръ, Каинъ-Чалъ-Тепе, Карталъ-Тепе, Кузу-Яйляси, Кьоръ-Исса, Чаирлѫ-Яйля, Черешна-Гора, Кель-Тепе, Шилеста-Тепица и Гьозъ-Тепе; *Кара-Булáкската-рѣка* и долътъ, който се слива низъ гората Кючукъ-Яйляси. Всичкитѣ тия притоци се събиратъ въ една рѣка 1 часъ на югъ отъ с. Грохотно. Отъ Грохотно надолу въ Кричимската-рѣка се вливатъ:

Лъджа, се набира отъ Беденската, Брезенската и Вóрбовската рѣки, които се стичатъ низъ западнитѣ расклонения на срѣдний Кара-Балканъ отъ Широко-Лѫцката рѣка, която се стича низъ жгълътъ между Кара-Балканъ и сѣвероисточния Родопинъ гребенъ и отъ р. Замогилка, която се стича низъ планина Мурсалица. Подъ с. Нáстанъ *Лъджа* се влива въ Кричимската-рѣка отъ дѣсно.

Домузъ-Дере има началото си отъ планинитѣ *Сютькя* (зѫбъ отъ сѣверо-западния Родопинъ гребенъ и вододѣлъ между горнитѣ притоци на Чепинската рѣка и на Домузъ-Дере), Семиза (продължение отъ Сютькя въ сѣверо-источна посока и вододѣлъ между Ракитовската Стара-рѣка — притокъ на Чепинската р. Ели-Дере — и горнитѣ цритоци на Домузъ-Дере), Кара-Чумакъ и Семеръ-Аланъ (вододѣлъ на Баташката рѣка и на Домузъ-Дере). Съставя се нáй-горѣ отъ *Сусусъ-Дере* и *Черно-Дере,* които слѣдъ като приберѫтъ и други притоци, промѣнятъ имената си първата на *Бегликъ-Дере,* а втората на *Крива-рѣка;* двѣтѣ тия рѣки се сливатъ при Ташь-Богазъ въ една, която слѣдъ като прибира пò-долу рѣката *Чукуръ* отъ лѣво, приема името Домузъ-Дере; по къмъ истокъ прибира *Катранджикъ-Дере* отъ дѣсно и подъ Дьовлень се влива въ Кричимската рѣка отъ дѣсно.

Отъ Дьовленъ надолу Кричимската рѣка много лѫкатуши, но теченьето ѝ все държи сѣверна посока, и слѣдъ

гребени се простира широката долина на р. Арда, между вторий и третий — долината на Мѣста, а между третий и първий планинската часть на Маричиното корито. Въ жгълътъ между сѣверо-западний и сѣверо-источний гребени се разстила Кричимската долина.

като прибере Ракитовъ-Долъ, Длибоки-Долъ, Лясковската, Михалковската, Осиковската и Чюренската рѣки отъ дѣсно и Яланъ-Дере, Фотенската и Форцовската рѣки отъ лѣво, пробива си пжть прѣзъ с. Кричимъ въ полето и се влива въ Марица отъ дѣсно.

IV. Географически, статистически, етнографически и икономически прѣгледъ.

По административното распрѣдѣление на Източна Румелия отъ 1879 год., Рупчоската околия се състоеше отъ 45 села. Отъ тѣхъ 6 (Ситово, Бойково, Дѣдево, Малюво, Шейтанъ-Кьой и Югово) сж българо-християнски; 29 (Софтжще, Чукуръ-Кьой, Борово, Крушово, Дряново, Карамушица, Еръ-Кюприя, Бѣлица, Лакавица, Дормушово, Богутюво, Тъмръчь, Брѣзовица, Грохотно, Гьовренъ, Мугла, Три-Градъ, Кюстенджикъ, Бѣденъ-Баня, Михалково, Балабанъ, Чуриково, Осиково, Черѣшово, Петваръ, Лясково, Брѣзье и Настанъ) сж българо-мохамедански и 10 (Широка-Лòка, Вòрбово, Стойкитѣ, Фойна, Павалско, Лилково, Орѣхово, Чюрень, Нарѣченъ и Чепеларе) сж смѣсени.[1])

По землеописното си положение спадатъ:

1) Въ коритото на Чепеларската рѣка 19 села: Малюво, Шейтанъ-Кьой, Югово (бълг. христ.); Софтжще, Гюндюзица, Чукуръ-Кьой, Борово, Крушово, Дряново, Карамỳшица, Еръ-Кюприя, Бѣлица, Лакавица, Богутюво (бълг. мохам.); Фойна, Павалско, Орѣхово, Нарѣченъ и Чепеларе (смѣсени).

2) Въ коритото на Дермѐнь-Дерската рѣка 9 села: Ситово, Бойково, Дѣдево (бълг. христ.); Лилково, Чюрень (смѣсени), Дормушово, Тъмръчь, Брѣзовица и Петваръ (бълг. христ.) и

3) По дѣсната страна на Кричминото корито 17 села: Че́рѣшово, Оси́ково, Миха́лково, Чури́ково, Ля́сково, Грохо́тно, Брезье, Беденъ-Баня, Гьоврень, Мугла, Три-Градъ, Балабанъ, Кюстенджикъ, Нàстанъ (бълг. мохам.), Широка-Ло́ка, Во́рбово и Стойкитѣ (смѣсени).

---

[1]) Официална статистика на Източно-Румелийското население. 1880. стр. 16.

Забѣл. Въ Ситово е имало и помаци, но тѣ сж избѣгали прѣзъ 1879 и 1880 год. прѣди да стане първото народно прѣброяване въ Източна-Румелия. Въ Борово, Бѣлица и Карамушица се срѣщатъ българската и турската народности; на западъ отъ тия села елементътъ е български а на истокъ е вече кжрджалъкътъ; за това въ рѣченитѣ села се говорятъ и двата езика: български и турски и жителитѣ имъ иматъ роднински свързки и съ помашкий и съ турский елементъ.

При народното прѣброяванье въ Ист. Румелия прѣзъ 1880 год., въ Рупчоската околия сѫ прѣброени само 32 отъ 45-тѣхъ села.[1]) Прѣброени сѫ и 4 отъ непокорнитѣ села (Търрьчъ, Черѣшово, Петвàръ и Брѣзовица), които въ оная година сѫ били покорни. Въ 32-тѣ села е имало 3363 кѫщи, 3946 домакинства съ 19326 (9680 м. 9646 ж.) душь жители, отъ които 9447 (4864 м. 4583 ж.) бълг. христ., 9753 (4748 м. 5005 ж.) бълг. мохам. и 126 (68 м. 58 ж.) циг. мохам. Числото на отсѫтствующитѣ мѫже прѣзъ врѣмето на прѣброяваньето не е отбѣлѣжено; види се броени сѫ за присѫтствующи. Това прѣброяванье е ставало набързо и безъ никакви подробни опѫтвания; слѣдователно, правилни заключения не могѫтъ да се изваждатъ отъ тая статистика.

Пò-порядъчно прѣброявание станѫ на 1 Януарий 1885 г. Тая статистика ще си има голѣма важность, като направена 8 мѣсеци прѣди съединението на България. Наистина срѣщатъ се и въ нея непростими погрѣшки, които въ бѫдѫще можаха да породятъ споръ между етнографитѣ, ако народоброенията не се повтаряха всѣки петь години. Една крупна погрѣшка е допустнѫта и въ Рупчоската околия. Тя е, че Българетѣ отъ мохамеданска вѣра (помаци) сѫ показани въ новата румелийска статистика за „турце“. Всичкитѣ други данни сѫ пò-подробни и пò-точни. Споредъ въпросната статистика. въ Рупчоската околия сѫ прѣброени 29 села[2]) и въ тѣхъ е имало на 1 Януарий 1885 год. 3750 кѫщи, 16 дюкяне въ оградитѣ на кѫщитѣ и 40 дюкяне отдѣлни отъ кѫщитѣ. всичко 3806 згради, въ които сѫ били помѣстени 4327 домакинства съ 20821 (9499 м. 11322 ж.) д. жители, отъ които 10046 (4528 м. 5518 ж.) бълг. христ., 10674 (4917 м. 5757 ж.) бълг. мохам.,[3]) 5 (4 м. 1 ж.) гърци христ., 88 (44 м. 44 ж.) циг. мохам., 4 (2 м. 2 ж.) италиянци и разни 4 (м.). При прѣброяваньето сѫ отсѫтствували 953 (951 м. 2 ж.); отъ тѣхъ 817 (816 м. 1 ж.) бълг. христ. и 136 (135 м. 1 ж.) бълг. мохам.; отсѫтствували: 26 д. м. въ България, 921

[1]) Официална статистика на Източно-Румелийското население. Пловдивъ 1880, стр. 16.

[2]) Резултати отъ прѣброявание на населението въ Източна Румелия на 1 Януарий 1885. Кн. I. Пловдивски окрѫгъ. стр. 9—10.

[3]) Само въ селата Борово, Бѣлица и Карамушица има между Помацитѣ и Читаци, но тѣхното число не може да се знае точно. Въ статистиката за 1880 год. тѣ сѫ показвани за *Помаци*, а въ оная за 1885 год. не сѫ правили никаква разлика между Помацитѣ и Читацитѣ, та сѫ писали и еднитѣ и другитѣ „Турце“.

(919 м. 2 ж.) въ Турция, 1 м. въ Ромѫния и 5 м. въ разни държави. Така щото, истинското число на жителитѣ въ 29-тѣ Рупчоски села възлиза на 21774 д. (10450 м. 11324 ж.), отъ които 10863 (5344 м. 5519 ж.) бълг. христ, 10810 (5052 м. 5758 ж.) бълг. мохам. и останѫлитѣ Цигане, Гърци и разни, както сѫ показани пò-горѣ.

При първъ погледъ върху двѣтѣ статистики, въ очи бие увеличената цифра на кѫщитѣ. Намираме въ 1885 год. 387 кѫщи и 40 дюкяне отдѣлни отъ кѫщитѣ. Но тѣзи цифри 387 и 40 въ дѣйствителность сѫ още пó-голѣми, понеже въ 1880 год. сѫ прѣброени 32 села, а въ 1885 год. само 29 — Тъмръчь, Черѣшово и Петваръ бѣха вече недостѫпни при второто прѣброяванье. Умножаваньето на кѫщитѣ е лѣсно истълкуемо, ако земемъ прѣдъ видъ събитията въ Рупчоско отъ 1876 до 1879 год., когато много села цѣли и отчасти сѫ горѣни.

Видна е тоже и разликата между численностьта на мѫжкий и женский полъ. Женскитѣ надминуватъ мѫжкитѣ съ 874. Частно между бълг. мохам., тая разлика е още пó-видна: българо-мохамеданкитѣ надминуватъ мѫжкитѣ съ 706 (14%), а българо-християнкитѣ само 275 (5%). Причината е тукъ, че мнозина рупци изоставатъ въ странство, гдѣто се и оженватъ; а у помашкий елементъ, причината се крие въ това, дѣто много помаци сѫ изгинали като войници прѣзъ послѣднитѣ войни и освѣнъ това, мнозина подлѣжащи на военната тѣгоба, подиръ освобождението, побѣгнѫли сѫ въ задграничнитѣ села въ Турско и въ непокорнитѣ рупченски села.

По народность всичкитѣ жители сѫ Българе. Само въ нáй-източнитѣ Рупчоски села: Борово, Бѣлица и Карамýшица има и Турце, които говорятъ езикъ смѣсенъ отъ турски и български думи. Циганетѣ, като распръснѫти по всичкитѣ села на съвсѣмъ малки купчинки и заселени, отдавна сѫ забравили матерний си езикъ, приели сѫ българский и исповѣдватъ мохамеданската вѣра. Показанитѣ въ послѣдната статистика гърци, италиянци и разни, сѫ врѣменно проживѣющи или проходящи; а отсѫтствующитѣ 919 м. сѫ били пóвече въ приморската равнина, гдѣто всѣка година слизатъ да упражняватъ занаятитѣ си: зидарство, овчарство и кираджилъкъ.

Броя на жителитѣ въ бившитѣ непокорни Румелии Рупчоски села, не може точно да се знае. Въ 1880 г. сѫ били прѣброени само 4 села: Търмръчь, Черѣшово, Петваръ и Брѣзовица. Въ тѣхъ е имало 196 к. 233 дом. съ 1140 ж. (563 м. 577 ж.). Ала въ онова врѣме не сѫ се били възвърнжли още всичкитѣ избѣгали въ вжтрѣшностьта на Родопитѣ помаци. Всичкитѣ жители въ 17-тѣхъ непокорни Рупчоски села, прѣдполага се да сѫ до 16.000 д., а заедно съ онѣзи въ четиритѣ непокорни села въ Пещерската околия, Помачката република има до 19.000 ж.[1]) По показанията на единъ бивши въ турско врѣме рупчоски Кжръ-Агасж, въ всичкитѣ непрѣдадени села има до 2445 к. Споредъ официалнитѣ турски книжа,[2]) прѣди размирнитѣ години, въ 1874, тѣ сѫ плащали на държавата 83.735 гр. вергия, 240.300 гр. десетъкъ и 141.108 гр. бегликъ — всичко 465.143 гр.

До прѣди 40 години, Рупчоската околия е била въ рѫцетѣ на стария Търмръчлия Хасанъ-Ага. Той я̀ е управлявалъ, той се е располагалъ съ живота имота и честьта на жителитѣ ѝ. Стария Търмръчлия е сѫдилъ, колилъ и бѣсилъ по свое усмотрение. Ползувайки се съ нѣкакви стари правдини, той си билъ присвоилъ много добри гори и планини около Търмръчь, дѣто сѫ лѣтували собственнитѣ му безбройни стада отъ овци и нѣколко хергелета коньe. Стария Търмръчлия въ съюзъ съ нѣкои дере-беювци въ Родопскитѣ планини, много пжти не се е покорявалъ на султановитѣ заповѣди.[3])

Слѣдъ смъртьта му, неговата власть и сила прѣминала на сина му Ахмедъ-Ага. Когато Пловдивската каза се раздѣлила на нахии, Рупчосъ нахиясж се повѣри на Търмръчлиювия синъ Ахмедъ-Ага, който по самовластието си малко се отличавалъ отъ баща му. Ахмедъ-Ага чакъ до 1876 год. бѣше като Рупски царь и между другия данъкъ, събиралъ си е и за него особенъ данъкъ въ масло, сирене, аби и овци. Той е ходилъ отъ село на село да гостува, да яде и пие съ своитѣ кабадаии, да събира царската вергия и да наказва съ бой и затворъ злодѣйцитѣ и всѣкиго, който би испуснжлъ нѣкаква

[1]) Стенографически дневници на Обл. Събрание. Трета редовна сессия. 1881. стр. 670.

[2]) Салнаме виляети Едирне. 1290. стр. 209—211.

[3]) Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини. Кн. I. стр. 5—7.

дума противъ селския ага или чорбаджия, или противъ нѣкой Ахмедъ-Аговъ приятель и съмисленникъ. За ролитѣ, които е игралъ Ахмедъ-Ага до 1876 год. и за влиянието, което той е упражнявалъ помежду помацитѣ отъ 1876 год. насамъ, писано е нѣщо до сега[1]) па има да се каже и тукъ нѣщо, но пò-нататъкъ.

Слѣдъ тоя общъ прѣгледъ на селата, ние ще направимъ единъ кратъкъ географически, статистически и поминъченъ прѣгледъ за всѣко село.

I. Чепеларската долина.

1. *Чепеларе*, сѣдалище на Рупчоското околийско управление. Разложено въ прѣдгорията на Чепеларската блатиста котловинка, дѣто се сливатъ три отъ горнитѣ притоци на Чепеларската рѣка, то е нáй-южното Рупчоско село възъ Чепеларската долина и отстои 13 часа на югъ отъ Пловдивъ, 14 на югозападъ отъ Станимака, 3 часа на сѣверъ отъ границата отъ къмъ Пашмаклѫ (сѣдалище на управлението въ Ахѫ-Челебийската каза) и 2 часа на сѣверозападъ отъ границата отъ къмъ Дере-Кьой. Землището на това село допира до землищата на селата Широка-Лъка (2 часа на югозападъ) Ворбово (2 часа на западъ), Гюндюзица (1 часъ на сѣверозападъ), Богутюво (1 часъ на сѣверъ), Горно-Дере-Кьой (3 часа на истокъ) Долно-Дере-Кьой ($3^1/_2$ часа на югоистокъ), Райково и Пашмаклѫ (4 часа на югъ).

Чепеларе не е старо село. То ще да е основано подирь завоеванието на края отъ турцетѣ. Окрѫжающитѣ го бърда сѫ били едно врѣме владѣяни отъ юрюци-скотовъдци, които сѫ ги наименували *Джабель-Дахъ* и по това име селото е било нарѣчено Джабеллй. Въ турскитѣ официални книжа то се писваше Чепеллй. Съ такова име го срѣщаме и въ една пѣсень. Никакво прѣдание нѣма, да е имало това село българско име.

По своето географическо положение, по интересътъ на държавата да завардва границитѣ си отъ разбойнически нашествия, по близината си до сѣдалището на съсѣдната задгранична околия, по влиянието, което отъ тукъ може да се упражнява върху българский задграниченъ елементъ въ просвѣтително отношение, и още по причина че прѣзъ

[1]) Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини. Кн I. Борба. Бр. 12—14.

тукъ минува пѫтьтъ отъ Пловдивското поле за горното Ардино корито и отъ тамъ за приморската равнина, това село умѣстно е избрано за сѣдалище на Рупчоското управление.

Както и другитѣ Рупчоски села, Чепеларе въ турско врѣме е било подъ натиска на разни тамошни аги, Тъмръчлиюви привърженници. Пó-добритѣ гори и планини сѫ били усвоени прѣзъ врѣмето на дере-бейлика отъ влиятелнитѣ първенци. При това, голѣма часть отъ Чепеларското землище, по роднински свързски, между Чепеларскитѣ едноврѣмешни голѣмци помаци и Ахѫ-Челебийскитѣ деребеювци, въ началото на това столѣтие сѫ прѣминѫли въ владѣние на послѣднитѣ, чиито потомци едвамъ подиръ освобождението ги прѣпродаватъ на Чепеларскитѣ жители. Разбира се, че земята като е била съсрѣдоточена въ малко рѫцѣ и вардена пóвече за пасбища на дрѣбенъ добитъкъ, то на пó-голѣмата часть отъ населението поминъкътъ е билъ мѫченъ. Слабото землedѣлие и дребното скотовъдство, не сѫ могли да удовлетворяватъ поминъчнитѣ нужди, та за това Чепеларчанье сѫ се занимавали съ ратайство, кираджилъкъ, зидарство и терзиликъ. Тукъ правятъ и аби за домашно употрѣбление. И за продань работятъ аби на Ахѫ-Челебийски абаджии.

Подирь освобождението Чепеларе се промѣни малко нѣщо. Като погранично село близу до което три пѫтеки прѣзъ три погранични точки (Студенецъ, Куллята и Рожень) влизатъ въ новата Одринска областъ и три въ Кричимската долина; като лѣжаще на главния и нáй-кѫсия пѫть отъ Пловдивъ за Портъ-Лагосъ (Буру-Гьоль); като нáй-голѣмо и нáй-близко село до сѣдалището на съсѣдната Ахѫ-Челебийска каза, Чепеларе се оказа сгодно да бѫде сѣдалище на Рупчоското околийско управление. И съ това Румелийското управление може-би безсъзнателно е турило една прѣграда на непокорния и подиръ освобождението Тъмръчлия Ахмедъ-Ага, да неможе да влияе между помашкитѣ населения въ долинитѣ на Чепеларската и Юговската рѣки, а да ограничи дѣятелностьта си само въ Кричимската долина. Освѣнъ това, съ направянието Чепеларе за сѣдалище на управлението, постояннитѣ разбойничества по вододѣла на Марица и Арда полипсаха, защото нáй-хайдутскитѣ мѣста Ешекъ-Кула, Студенецъ, Рожань и др. се намиратъ

сега между двата административни центра Чепеларе и Пашмаклж. При другитѣ ползи за пограничнитѣ населения и отъ двѣтѣ страни, Чепеларе като околийско сѣдалище, благотворно влияе надъ задграничнитѣ български населения въ Ардината долина — въ Ахж-Челебийско — въ поминъчно и просвѣтително отношения. Сношенията между двата края станжха пó-чести и пó-безопасни и задграничнитѣ българе могжтъ да проваждатъ дѣцата си да се учжтъ въ Чепеларе. Ето защо, рядомъ съ Чепеларцѣхъ и Широко-Лѫцѣхъ, колчимъ се е падалъ случай, Ахж-Челебийци сж подавали прошения въ Пловдивъ и Цариградъ да се не прѣмѣства сѣдалището на управлението отъ Чепеларе.

Щомъ Чепеларе станж сѣдалище на управлението, населението му се посъживи, училището му се поуреди съ областни и окрѫжни помощи, отвори се телеграфо-пощенска станция и едноврѣмешното подтиснжто и затжнтено село, което затрѣперваше при слухътъ, че Търъчлията иде да збира бейликътъ или йошурътъ, заприлича на планински градецъ съ правителственни учрѣждения, съ поща и телеграфъ и съ двѣ първоначални и едно класно училища. Поминъкътъ се подобри до нѣкждѣ, но съ митническитѣ кордони подиръ съединението пакъ се нащърби.

Споредъ народоброението отъ 1880 год., въ Чепеларе намираме 335 домакинства въ 290 кжщи, съ 1531 д. ж., отъ които 738 м. (363 бълг. хр. 378 бълг. мох. и 9 циг. мох.) и 783 ж. (378 бълг. хр. 406 бълг. мох. и 9 циг. мох.); а споредъ народоброението отъ 1 Януарий 1885 г., въ Чепеларе е имало 358 кжщи, 7 дюкяне въ оградитѣ на кжщитѣ и 13 дюкяне отдѣлни отъ кжщитѣ; домакинства е имало 394 съ 1645 д. ж. (697 м. и 958 ж.) отъ които 745 бълг. христ. (290 м. и 455 ж.), 882 бълг. мохам. (397 м. и 485 ж.), 5 гърци христ. (4 м. и 1 ж.) и 13 циг. мохам. (6 м. и 7 ж.). Видната разлика между численностьта на мжжкитѣ и женскитѣ произлиза отъ това, че голѣма часть отъ първитѣ странствуватъ зимно врѣме. На 1 Януарий 1885 година отсжтствували 124 мжже. Главнитѣ занаяти и сега сж: земледѣлие, скотовъдство, зидарство и кираджилъкъ. Подиръ съединението това село плаща 6438 л. поземленъ налогъ, 536 л. патентъ, 1349 л. бегликъ, 10 л. серчимъ и 70 л. иджаръ, всичко 8403 л. Има двѣ черкви,

1 священникъ, 2 училища, 2 учители, 63 ученика, 18 ученички; 1 джамия, 2 имаме, 2 мехтепа 48 ученици и 10 ученички.[1])

2. *Богутюво.* Лѣжи въ една долина по западнитѣ ребра на Калъчь-Бурунъ. Това село е распрьснато пóвече въ колибаци по цѣлата долина, протѣжението на която е $1^3/_4$ часа. Нáй-голѣмата махала е расположена $^1/_4$ часа отъ дѣсно по течението на Чепеларската рѣка. Споредъ народоброението отъ 1880 год. тамъ е имало 159 домакинства въ 130 кѫщи съ 768 д. ж. (365 м. и 403 ж.) всичкитѣ бълг. мох.; а споредъ онова отъ 1885 год. намираме 200 домакинства въ 139 кѫщи съ 932 д. ж. (467 м. и 465 ж.). Голѣма часть отъ разликата между численностьта на мѫжкитѣ, произлиза отъ отсѫтствието на мнозина мѫжье прѣзъ 1880 год. като замѣсени въ мохамеданското Родопско възстание въ 1878 год., когато е и горѣно това село. $^3/_4$ отъ населението живѣе въ колибаци, прьснѫти по *Касъ́мъ-Дере* — отъ дѣто начина Лакавската рѣка. Пó-главни отъ колибацитѣ сѫ: Тюклюрюсю до 30 кѫщи, Чавдарь до 15, Лàниката до 12, Лòпуха до 10, Харделюво до 20, Острица до 35 и Дрѣновецъ (разложено отъ лѣвата страна на Чепеларската рѣка въ планина Хаджи-Османското) до 20 колиби.[2])

Главния поминъкъ е земледѣлие и скотовъдство. Отъ съединението насамъ бързо пропада и едното и другото, и то не само тукъ, ами въ цѣлата околия, по причина че овцетѣ като се скарватъ зимно врѣме на пáша въ прибѣломорската равнина, пролѣтно врѣме овчаретѣ плащатъ два беглика, единъ на Турция и единъ на България; а за измрѣлитѣ прѣзъ зимата овци плащатъ износно мито.

---

[1]) Свѣденията за данъцитѣ, богуслужебнитѣ домове и училищата сѫ за 1887 г.

[2]) Прѣди распространението на мохамеданската вѣра между Българетѣ въ Родопитѣ, с. Богутюво не е сѫществувало и прѣдцитѣ на днешнитѣ му жители сѫ живѣли въ „Старо-Село", сега Фойненско ливадье, при мѣстностьта *Червенà* подъ главния пѫть възъ Чепеларската долина. Слѣдъ дохожданьето на Турцитѣ да распространяватъ тѣхната вѣра, жителитѣ отъ Старо-Село избѣгали и се заселили по Калъчь-Бурунскитѣ върхове; но тѣжката зима ги е принудила да слѣзъть отъ върховетѣ и да се заселятъ по нискитѣ долини, дѣто сѫ сега Богутюво и колибацитѣ му. Споредъ прѣдания и прѣсмѣтания, истурчваньето на това село е започнѫло прѣди 200 г. и е ставало постепенно, така щото до прѣди 80 год. е имало единъ християнинъ, когото прѣстарѣлитѣ хора помнятъ. Имало е до 1878 год. и една кѫща, за която се знае, че е християнска, но сега е изгорѣла заедно съ другитѣ въ 1878 г. Мнозина отъ Богутювцитѣ за да си останѫтъ християне, заселили се въ Чаушово (сега Конушка околия). Богутювски помаци и до сега иматъ християне роднини въ Чаушово. Отъ лѣва страна на Богутювската рѣка, $^1/_4$ ч. надъ селото се видятъ основи отъ единъ старъ мънастирь.

А щомъ е осѫдено по тоя начинъ да загине дрѣбното скотовъдство, земледѣлието като свързано съ него, само по̀себѣ ослабява.

Прѣзъ 1887 год. въ това село имало 2 джамии, 2 имаме, 2 мехтепа, 2 ходжи и 58 ученици. Плаща 1565 л. поземеленъ налогъ, 14 л. патентъ и 1552 л. бегликъ, всичко 3144 лева.

3. *Гюндюзица.* Това село е разложено въ подвършието на планина Гюндюзица — клонъ отъ срѣдний Кара-Балканъ. Отстои 1 часъ на сѣверозападъ отъ Чепеларе, 1 ч. на юго-истокъ отъ Чукуръ-Кьой, 1/2 ч. на югъ отъ Софтѫще и 1 ч. на истокъ отъ Богутюво. Въ 1880 год. е имало 50 кѫщи, 53 домакинства съ 233 д. ж. (94 м. и и 134 ж.) бълг. мох. Въ 1885 год. намираме 66 кѫщи, 79 дом. съ 384 д. ж. (136 м. и 248 ж.) земледѣлци и скотовъдци. Има 1 джамия, 2 имаме, 2 мехтепа, 2 ходжи, 28 ученици и 2 ученички. Плаща 949 л. поземеленъ налогъ, 8 л. патентъ и 561 л. бегликъ, всичко 1518 л.

4. *Чукуръ-Кьой.* Старото му име е *Забърдо*, както го наричатъ и до сега старитѣ Широколъ̑чанье. Разложено е въ долината между двата на̀й-голѣми източни клонове отъ Кара-Балканъ, на мѣстото, гдѣто нѣколко долове отъ расклоненията на Кара-Балканъ се сливатъ и образуватъ рѣката Чукуръ-Дере. Отстои 10 часа на югъ отъ Пловдивъ, 4 1/2 ч. на сѣверъ отъ турската граница, 2 1/2 ч. на сѣверозападъ отъ Чепеларе, 1 ч. на истокъ отъ границата на непокорнитѣ села, 1 ч. на сѣверозападъ отъ Гюндюзица, 2 ч. на истокъ отъ Лясково 1 1/2 ч. на югозападъ отъ Софтѫще и 1 1/2 на сѣверозападъ отъ Богутюво. Въ 1880 год. е имало 90 кѫщи, 93 дом. съ 420 ж. (213 м. и 207 ж.), отъ които 412 (209 м. 203 ж.) бълг. мох. и 8 (4 м. и 4 ж.) циг. мох. Въ статистиката отъ 1885 год. намираме 133 кѫщи, 177 домакинства съ 850 д. ж. (440 м. 410 ж.) бълг. мох. Поминуватъ съ земледѣлие, скотовъдство и дърводѣлство. Има 1 джамия, 3 имаме, 1 мехтепъ, 3 ходжи 59 ученика и 7 ученички. Плаща 2064 л. поземеленъ налогъ, 15 л. патентъ и 1658 л. бегликъ, всичко 3737 л.

5. *Софтѫще* лѣжи на лѣво отъ Чукуръ-Дере 2 ч. на сѣверъ отъ Гюндюзица и Богутюво, 2 часа на сѣвероистокъ отъ Чукуръ-Кьой, 2 ч. на истокъ отъ границата на

непокорнитѣ села, 1 $^1/_2$ ч. на югъ отъ Малюво и Павалско и $^1/_2$ ч. на лѣво отъ Чепеларската рѣка. Въ 1880 година е имало 40 кѫщи, 52 домакинства съ 244 ж. (127 м. и 117 ж.) бълг. мох., а въ 1885 год. — 51 кѫщи, 64 домакинства съ 302 ж. (142 м. и 160 ж.). Поминуватъ съ земледѣлие, скотовъдство и кираджилъкъ. Има 1 джамия, 1 имамъ, 1 мехтепъ, 1 ходжа, 25 ученика и 2 ученички. Плаща 692 л. поземеленъ налогъ, 5 л. патентъ и 637 л. бегликъ, всичко 1234 л.

6. *Орѣхово* което зовѫтъ и *Рахово* лѣжи 1 ч. на истокъ отъ вододѣла на Кричимската и Чепеларската рѣки, въ политѣ на Персенкъ, гдѣто нѣколко дола образуватъ Орѣховската рѣка. Спада 8 ч. на югъ отъ Пловдивъ, 5 часа на сѣверъ отъ Чепеларе, 1 $^1/_2$ ч. на сѣверо-западъ отъ Софтѫще, 2 ч. на истокъ отъ Чуриково 1 $^1/_2$ ч. на юго-истокъ отъ Лилково и 1 ч. на западъ отъ Фойна. Въ 1880 год. е имало 154 кѫщи, 180 дом. съ 997 ж. (519 м. 478 ж.) отъ които 340 бълг. хр. (180 м. 160 ж.), 633 бълг. мох. (325 м. 308 ж.) и 24 циг. мох. (14 м. и 10 ж.). На 1 Януарий 1885 год. е имало 156 кѫщи, 2 дюкяне, 203 домакинства съ 1123 ж. (579 м. 544 ж.), отъ които 373 бълг. хр. (196 м. 177 ж.) и 750 бълг. мох. (383 м. и 367 ж.). Населението се занимава съ земледѣлие, скотовъдство и кираджилъкъ. Има 1 черкова, 1 священникъ, 1 училище, 1 учитель, 35 ученика, 10 ученички; 2 мехтепа, 2 ходжи, 43 ученика и 8 ученички. Плащатъ на държавата 3222 л. поземеленъ налогъ, 137 л. патентъ, 1516 л. бегликъ и 9 л. серчимъ, всичко 4920 л.

7. *Малюво,* $^1/_2$ часъ на истокъ отъ Орѣхово и $^1/_2$ часъ на западъ отъ Фойна. Лѣжи на Малювската рѣка, която се стича отъ Кара-Балканъ и малко по на истокъ отъ селото се влива въ Орѣховската рѣка. Въ 1880 год. е имало 80 кѫщи, 85 домакинства съ 414 ж. (212 м. и 202 ж.) бълг. хр. Поминуватъ съ земледѣлие и скотовъдство. Има 1 черкова, 1 священникъ, 1 училище, 1 учитель, 33 ученика и 5 ученички. Плащатъ 2604 л. поземеленъ налогъ, 212 л. патентъ, 462 л. бегликъ и 16 л. серчимъ, всичко 2754.

8. *Фойна* лѣжи въ котловинатаназиваема *Ропката*, гдѣто Орѣховската рѣка уголѣмена съ Малювската се влива въ Чепеларската отъ лѣво. Разложено е въ жгълътъ между

двѣтѣ рѣки. Тукъ се збиратъ и двата пѫтя отъ Пловдивъ и Станимака за Бѣло-Море. Частъ отъ него е горено прѣзъ 1878 год., когато бѣгахѫ турскитѣ войски, слѣдъ поражението имъ при Кара-Агачь подъ Пловдивъ. Спада 8 часа на югъ отъ Пловдивъ, 4 часа на сѣверъ отъ Че́пеларе, 3 часа на истокъ отъ границата на непокорнитѣ села, 1 ч. на истокъ отъ Орѣхово, 2 ч. на югъ отъ мънастиря на Бѣла-Черква, 1 ч. на югъ отъ Шейтанъ-Кьой и 2 ч. на югозападъ отъ Нарѣченъ. Въ 1880 год. е имало 105 кѫщи, 115 дом. съ 601 ж. (299 м. 302 ж.), отъ които 457 бълг. хр. (231 м. 226 ж.) и 144 бълг. мох. (68 м. и 76 ж.), а въ 1885 — 118 кѫщи, 126 дом. съ 631 ж. (286 м. и 345 ж.) отъ които 470 бълг. хр. (209 м. 261 ж.) 150 бълг. мох. (71 м. 79 ж.) и 11 циг. мох. (6 м. 5. ж.). Занимаватъ се съ земледѣлие, скотовъдство и кираджилъкъ. Има 1 черква, 1 свещеникъ, 1 училище, 1 учитель. 23 ученика, 4 ученички; 1 джамия, 1 имамъ, 1 мехтепъ, 1 ходжа, 21 ученика и 3 ученички. Плаща 2700 л. поземеленъ налогъ, 351 л. патентъ, 903 л. бегликъ и 203 л. серчимъ, всичко 3961 л.

9. *Павалско* лѣжи тоже въ Ропката, отъ дѣсно на Чепеларската рѣка до 15 мин., срѣщу Фойна. Това село ще да е едно отъ старитѣ села, защото въ Райково се приказва, че нѣкой си Райко родомъ отъ Павалско билъ основательтъ на сегашното Райково, въ Ахѫ-Челеби. Разстоянието му отъ Пловдивъ, Станимака, Чепеларе и границитѣ е сѫщото, колкото на с. Фойна. Отъ тукъ възлиза единъ по́-кѫсъ пѫтъ за Ахѫ-Челеби, събира се горѣ при Калъчъ-Бурунъ съ Юговский пѫть — пакъ за Ахѫ-Челеби — и излиза при с. Дере-Кьой; но зимно врѣме не работи този пѫть. Павалско като по̀-отстранено отъ главния бѣломорски пѫтъ, по́-малко е пострадало прѣзъ турския бѣгъ. Слѣдъ русската окупация, Рупчоското околийско управление тукъ се установи и тукъ се отвори за първи пѫтъ телеграфна станция, та че слѣдъ нѣколко мѣсеца непрѣодолими нужди изискахѫ да се прѣмѣсти и едното и другото въ Чепеларе.

Въ 1880 год. е имало 260 кѫщи, 307 дом. съ 1528 ж. (799 м. 729 ж.) отъ които 1278 бълг. хр. (671 м. 607 ж.), 236 бълг. мох. (122 м. 114 ж.) и 14 циг. мох. (6 м. 8 ж.). Прѣди руско-турската война е имало до 60 дом. по-

маци; въ 1880 год. спорѣдъ численностьта на бълг. мох. (земени по 5 души на кѫща) останѫли сѫ приблизително 47 дом.; другитѣ сѫ прѣселени. Въ 1885 год. намираме 269 кѫщи, 3 дюкяне, 308 дом. съ 1486 ж. (717 м. 769 ж.), отъ които 1378 бълг. мох. (667 м. 711 ж.) 98 бълг. мох. (44 м. 54 ж. и 10 циг. мох. (6 м. и 4 ж.); слѣдователно, доста отъ бълг. мох. сѫ изсѣлени въ 1881 и 1882 год. Прѣзъ 1887 год. е имало 1 черква, 2 священника, 1 училище, 1 учитель, 67 ученика, 3 ученички; 1 джамия, 1 имамъ, 1 мехтепъ, 1 ходжа и 8 ученика. Прѣзъ сѫщата година е плащало 4050 л. емлякъ, 890 л. патентъ, 1374 л. бегликъ и 87 л. серчимъ, всичко 6401 л.

Както въ Фойна, тъй и въ това село, населението се занимава пó-малко съ земледѣлие и скотовъдство а повече съ кираджилъкъ. Поминъкътъ и на двѣтѣ села е подобренъ подиръ освобождението, понеже се отървахѫ отъ кѫръ-агаларскитѣ зорбажилъци; отървахѫ се и отъ мѣстнитѣ имъ аги.

10. *Шейтанъ-Кьой*. Старото име на това село е *Косово*, но Турцитѣ го прѣименували Шейтанъ-Кьой — Дяволско-Село, защото е засѣлено на високо и много стръмно мѣсто, така, че отъ срѣща се гледатъ кѫщитѣ, като да сѫ наградени една връзъ друга. Лѣжи на лѣво отъ долътъ, който се набира отъ пл. Бѣла-Черкова и 1/2 ч. подъ селото се влива въ Чепеларската рѣка отъ лѣво. Отстои 1 часъ на сѣверъ отъ Фойна, 2 ч. на истокъ отъ Лилково и Ситово, 2 1/2 ч. на югъ отъ Дѣдевò, 2 ч. на югозападъ отъ Добри-Лѫгъ и 1 1/2 ч. на западъ отъ Нарѣченъ. Прѣзъ врѣмето на русската окупация, жителитѣ вкупомъ напуснахѫ селото си и слѣзохѫ та се засѣлихѫ въ с. Кукленъ, на мѣстото на избѣгалитѣ Турце. Послѣ, като започнѫхѫ да се връщатъ избѣгалитѣ Турце и да се въдворяватъ въ владѣнията си, Косовци се върнахѫ въ изоставенитѣ си жилища и въ румелийската статистика отъ 1880 год. намираме да сѫ останѫли заселени въ Кукленъ само 8 дом. съ 33 ж. (20 м. 13 ж.) Разбира се, че сѫ останѫли само ония, на които състоянието е помогнѫло да си купятъ имущества отъ Турцитѣ.

Въ 1880 год. е имало 90 кѫщи, 93 дом. съ 428 ж. (237 м. и 191 ж.), отъ които само 5 (3 м. 2 ж.) циг. мох.

Отъ тогава до 1885 год. сѫ ставали твърдѣ рѣдки прѣселвания на поединни домакинства, но на тѣхнитѣ мѣста сѫ прихождали други прѣселенци отъ пограничнитѣ мѣста, а най-вече отъ Широка-Лѫка, така щото на 1 Януарий 1885 год. намираме 68 кѫщи (тукъ непрѣменно трѣбва да има погрѣшка, инъкъ неможе да се разбере видното намаление на кѫщитѣ при сѫщата почти цифра на домакинствата) 4 дюкяне, 94 дом. съ 472 ж. (237 м. 235 ж.), отъ които 2 бълг. мох. (вѣроятно привръменно живущи) и 6 циг. мох. (2 м. и 4. ж.). Подиръ съединението станѫха още прѣселявания отъ това село въ полето, но на мѣстата имъ дойдохѫ пакъ прѣселенци отъ Широка-Лѫка. Жителитѣ се занимаватъ съ земледѣлие, скодовъдство, кираджилъкъ и зидарство. Иматъ 1 черкова, 1 священникъ, 1 училище, 1 учитель, 29 ученика и 3 ученички. Плащатъ 1250 л. позем. налогъ, 41 л. патентъ, 1053 л. бегликъ и 18 л. серчимъ, всичко 2362 л.

11. *Нарѣченъ* лѣжи на Чепеларската рѣка и на пѫтя отъ Станимака за Фойна, 2 часа на сѣвероистокъ отъ Фойна, $1^1/_2$ ч. на истокъ отъ Шейтанъ-Кьой, 2 ч. на югъ отъ Добри-Лѫгъ, 2 ч. на юго-западъ отъ Бачково и 1 ч. на сѣверъ отъ Югово. Въ 1880 год. е имало 62 кѫщи, 76 дом. съ 334 ж. (172 м. 162 ж.), отъ които 149 бълг. хр. (76 м. 73 ж.), 181 бълг. мох. (94 м. 87 ж.) и 4 циг. мох. (2 м. 2 ж.); а въ 1885 год. 50 кѫщи, 3 дюкяне, 81 дом. съ 379 ж. (190 м. 189 ж.), отъ които 181 бълг. хр. (88 м. 93 ж.) и 198 бълг. мох. (102 м. 96 ж.). Има черкова, джамия, училище, мехтепъ, священикъ, имамъ, учитель, ходжа, 14 уч. бълг. хр. и 11 бълг. мох. Плаща 960 л. позем. нал., 163 л. патентъ, 491 л. бегликъ и 4 л. серчимъ, всичко 1618 лева.

II. Юговската долина (Дрянова-Колу).

12. *Югово* 1 часъ на югъ отъ Нарѣченъ, 8 ч. на югъ отъ Пловдивъ, 7 часа на сѣвероистокъ отъ Чепеларе, 6 часа на сѣверъ отъ турската граница. Прѣзъ това село протича Юговската рѣка, която по-долѣ отъ Нарѣченъ се влива въ Чепеларската отъ дѣсно. Въ 1880 год. сѫ прѣброени 175 кѫщи, 194 дом. съ 866 ж. (443 м. 423 ж.) бълг. хр. Въ статистиката отъ 1885 год. намираме 183 кѫщи,

5 дюкяне, 201 дом. съ 986 ж. (499 м. 487 ж.) бълг. хр., занимаватъ се съ земледѣлие, скотовъдство, зидарство и дърводѣлство. Има 1 черкова, 1 свящ. 1 училище, 1 учитель, 32 ученика и 12 ученички. Плащатъ данъкъ 1974 л. поз. налогъ, 419 л. патентъ, 865 л. бегликъ и 66 л. серчимъ, всичко 3324 л.

13. *Еръ-Кюприя* 3 ч. на югоистокъ отъ Югово, 1 часъ на югъ отъ Орѣшецъ (Конушка околия), 2 ч. на югозападъ отъ Тополово (Конушка околия), 1 ч. на сѣверозападъ отъ турската граница, 1 ч. на сѣвероистокъ отъ Бѣлица и 1 ч. на истокъ отъ Борово. Въ 1880 год. е имало 80 кѫщи, 96 дом. съ 384 ж. (194 м. 190 ж.), отъ които само 2 циг. мох. (1 м. 1 ж.), а другитѣ бълг. мох. Въ 1885 год. намираме 73 кѫщи, 81 дом. съ 488 ж. (208 м. 280 ж.) бълг. мох. Това село е пръснѫто. Има 2 джамии, 2 мехтепа, 2 ходжи, 28 ученика и 3 ученички. Плащатъ 566 л. позем. налогъ, 13 л. пат. и 494 л. бегликъ, всичко 973 л. Занимаватъ се съ земледѣлие, скотовъдство и дърводѣлство.

14. *Борово* 1 ч. на западъ отъ Еръ-Кюприя. Разложено е на високо мѣсто въ пл. *Градище,* която лѣжи между Еръ-Кюприйската и Бѣлицката рѣки. Въ 1880 г. е имало 120 кѫщи, 145 дом. съ 684 ж. (355 м. 329 ж.) бълг. мох. и тур. мох. Въ 1885 год. намираме 199 кѫщи, 200 дом. съ 1064 ж. (475 м. 589 ж.). Числото на жителитѣ е увеличено съ завръщанието на бѣжанцитѣ. Поминуватъ съ земледѣлие, скотовъдство и търговия съ катранъ, който прѣкуповатъ на едро отъ непокорнитѣ села и го разнасятъ по полскитѣ села. Въ това село има 1 джамия, 1 имамъ, 1 мехтепъ, 1 ходжа и 63 ученика. Плаща 1193 л. поз. налогъ и 615 л. бегликъ, всичко 1808 л.

15. *Бѣлица* лѣжи отъ дѣсно на р. Бѣлица въ политѣ на *Карсто́ва-Гора*. Отстои $^1/_2$ ч. на юго-истокъ отъ Борово, 1 ч. на юго-западъ отъ Еръ-Кюпри́я, 2 ч. на вътрѣ отъ границата, 2 ч. на сѣверозападъ отъ Карамушица, 2 часа на сѣверъ отъ Крушово и $1^1/_2$ ч. на сѣвероистокъ отъ Лака́вица. Въ 1880 год. е имало 75 кѫщи, 75 дом. съ 368 ж. (193 м. 175 ж.) повече читаци и по-малко помаци; а въ 1885 г. — 75 кѫщи, 75 дом., съ 409 ж. (204 м. 205 ж.). Поминуватъ съ земледѣлие, скотовъдство и търговия съ ръжь и царевица, които прѣкуповатъ отъ полето и разнасятъ

за проданъ въ задграничнитѣ села. Има джамия, мехтепъ, имамъ, ходжа и 30 ученика. Плаща 937 л. позем. налогъ и 519 л. бегликъ, всичко 1456 л.

16. *Карамушица* 2 ч. на югоистокъ отъ Бѣлица, $1^1/_2$ ч. на истокъ отъ Крушово и 1 ч. на вътрѣ отъ границата отъ към пл. Кара-Коласъ и само $^1/_2$ ч. сѫщо отъ къмъ с. Хамбаръ-Дере. Въ 1880 год. сѫ прѣброени 55 кѫщи, 69 дом. съ 347 ж. (183 м. 164 ж.), едната махала помаци, другата читаци; а въ 1885 г. 63 кѫщи, 84 дом. съ 339 ж. (177 м. и 162 ж.). Поминъкътъ имъ е както въ Бѣлица. Иматъ джамия и мехтепъ съ 21 ученика. Плащатъ 650 л. позем. налогъ и 286 л. бегликъ, всичко 936 л.

17. *Крушово* $1^1/_2$ ч. на западъ отъ Карамушица, $1^1/_2$ до границата отъ къмъ Кара-Коласъ и 1 ч. на югъ отъ Лакавица. Въ 1880 год. намираме 26 кѫщи, 39 дом., 162 ж. (80 м. 82 ж.) бълг. мох., въ 1885 год. — 28 к., 33 дом. съ 178 ж. (63 м. 115 ж.) Занимаватъ се съ земледѣлие и скотовъдство. Иматъ джамия и мехтепъ съ 22 ученика и 4 ученички. Плащатъ 452 л. поз. нал. и 114 л. бегликъ, всичко 566 л.

18. *Лакавица* 1 ч. на сѣверъ отъ Крушово, 1 ч. на истокъ отъ Дряново, 3 ч. на югъ отъ Югово и 3 ч. на сѣверъ отъ границата. Това село има нѣколко голѣми колибаци. Въ 1880 год. е имало 200 кѫщи, 238 дом. съ 1027 жит. (422 м. 605 ж.) бълг. мох.; въ 1885 год. — 224 кѫщи, 225 дом. съ 1158 ж. (459 м. 699 ж.), земледѣлци, скотовъдци, и дърводѣлци. Иматъ 4 джамии, 4 имаме, 4 мехтепа, 4 ходжи, 74 ученика и 7 ученички. Плащатъ 2583 л. позем. налогъ, 6 л. патентъ и 973 л. бегликъ, всичко 3562 л.

19. *Дряново* 1 ч. на западъ отъ Лакавица и $1^1/_2$ ч. на истокъ отъ Богутювския колибакъ Харделюво. Тукъ е родното мѣсто и мѣстожителството на Еминъ-Ага, знатенъ първенецъ въ долината на Юговската рѣка и който взе участие съ Тъмръчлията, при потушението на Срѣдно-Горско-Родопското възстание въ 1876 год. и при организирането на Мохамеданското Родопско възстание въ 1878 г. Въ 1880 година е имало 120 к. 151 дом. съ 630 жит. (315 м. 315 ж.) отъ които само 5 (3 м. 2 ж.) циг. мох., другитѣ бълг. мох.; въ 1885 год. — 104 к., 183 дом. съ 790 ж.) (359 м. 431 ж.). Поминуватъ съ земледѣлие, ското-

въдство и дърводѣлство. Това село два пѫти е бѣгало (еднажъ кога дойдохѫ Русситѣ и другошъ, когато русситѣ прогонихѫ Родопскитѣ възстанници въ 1878 год.) и единъ пѫтъ е горѣно. Иматъ 1 джамия, 2 имаме, 2 мехтепа, 2 ходжи, 48 ученика и 47 ученички. Плаща 712 л. позем. налогъ 10 л. патентъ и 688 л. бегликъ, всичко 1510 л.

III. Дермѐнь-Дерската долина.

20. *Дѣдево́* спада на лѣво отъ дольтъ, които се слива отъ пл. Бѣла-Черкова, подъ име Пепелашь-Дере. Отстои 5 ч. на югъ отъ Пловдивъ, 8 ч. на сѣверъ отъ Чепеларе, 3 ч. на западъ отъ Яврово и Добри-Лѫгъ, 4 ч. на истокъ отъ Дормушово и 1 ч. на югоистокъ отъ Бойково. Въ 1880 г. е имало 78 кѫщи, 102 дом. съ 470 жители (234 м. 236 ж.), отъ които 5 циг. мох. (3 м. 2 ж.); въ 1885 — 79 кѫщи, 85 дом. съ 537 ж. (257 м. 280 ж.), отъ които 11 (5 м. 6 ж.) сѫ показани „турци“, безъ да е означено, читаци ли сѫ или помаци, или цигане, и постояно ли живѣятъ или врѣменно. Занимаватъ се съ земледѣлие, скотовъдство и дърводѣлство. Иматъ черкова, священикъ, училище, учитель, 42 ученика и 12 ученички. Плащатъ 1797 л. поз. налогъ, 130 л. патенъ, 156 л. бегликъ и 20 л. серчимъ, всичко 2103 лева.

21. *Бойково* малко по на сѣверо-западъ отъ Дѣдово. Въ 1880 год. е имало 60 к., 71 дом. съ 364 ж. (175 м. 189 ж.) бълг. хр.; въ 1885 г., 71 кѫщи, 7 дюкяне, 74 дом. съ 397 ж. (191 м. 206 ж.), земледѣлци, скотовъдци и дърводѣлци. Отъ скоро се правятъ опити за развъждание гюлове. Иматъ черква, священикъ, училище, учитель, 38 ученика и 11 ученички. Плащатъ 1879 л. позем. нал., 101 л. пат., 307 л. бегликъ и 32 л. серчимъ, всичко 2319 л.

22. *Лилково* въ источнитѣ клонове на Персенкъ, 7 ч. на югъ отъ Пловдивъ, 7 ч. на сѣверъ отъ Чепеларе, ½ ч. до границата на непокорнитѣ села, 1½ ч. на сѣв.-зап. отъ Орѣхово, 1 ч. на югъ отъ Брѣзовица и толкова на юго-западъ отъ Ситово. Въ 1880 год. имало е 100 кѫщи, 113 дом. съ 648 ж. (352 м. 296 ж.), отъ които 450 (259 м. 191 ж.) бълг. хр. и 198 (93 м. 105 ж.) бълг. мох.; въ 1885 г. — 98 кѫщи, 121 дом. съ 706 ж. (343 м. и 363 ж.) безъ да е отбѣлѣжено числото на бълг. мох. Занимаватъ се съ земле-

дѣлие, скотовъдство и дърводѣлство. Иматъ черква, свящ., училище, учитель, 35 ученика и 6 ученички; джамия, имамъ, ходжа, мехтепъ съ 7 ученика и 6 ученички. Плащатъ 1156 л. поз. нал., 194 лева пат., 246 л. бегликъ и 8 л. серчимъ, всичко 1606 лева.

23. *Ситово* 1 ч. на сѣверо-западъ отъ Лилково и 1 ч. къмъ истокъ отъ Брѣзовица. Помацитѣ сѫ избѣгали прѣзъ 1879—80 год. понеже сѫ били замѣсени въ звѣрствата прѣзъ 1876 г., когато тукашния първенецъ помакъ е застрѣлилъ за нищо селския священникъ. Въ 1800 год. е имало 90 кѫщи, 106 дом. съ 646 ж. (337 м. 309 ж.), отъ които само 7 (4 м. 3 ж.) циг. мох.; въ 1885 — 90 кѫщи, 127 дом. съ 665 ж. (211 м. 354 ж.), отъ които само 6 (4 м. 2 ж.) циг. мох. Поминуватъ съ земледѣлие, скотовъдство и терзиликъ. Иматъ черква, свящ., училище, учитель, 50 ученика и 6 ученички. Плащатъ 1595 л. поз. нал., 222 лева патентъ, 457 л. бегликъ и 13 л. серчимъ, всичко 2287 л.

24. *Брѣзовица.* Лѣжи при единъ лѣвъ притокъ на рѣката, що тече прѣзъ Ситово и Дормушово. Расположено е 1 часъ къмъ истокъ отъ Тъмрѫчь, $2^1/_2$ ч. къмъ югъ отъ Дормушово, 1 ч. къмъ западъ отъ Ситово, 1 ч. къмъ сѣверъ отъ Лилково, 8 ч. на югъ отъ Пловдивъ и 9 часа къмъ сѣверъ отъ Чепеларе. То се е присъединявало въ 1881 год. къмъ непрѣдаденитѣ села, а послѣ се е обръщало ту къмъ автономията, ту къмъ републиката. Въ 1880 год. е имало 20 к. 25 дом. съ 142 ж. (76 м. 66 ж.), а въ 1885 год. — 36 к. 38 дом. съ 202 ж. (96 м. 106 ж.), бълг. мох. Поминуватъ съ земледѣлие, скотоводство и дърводѣлство. Има джамия и мехтепъ съ 20 ученика и 2 ученички. Плаща 554 л. поз. нал., 62 л. пат. и 140 л. бегликъ, всичко 720 л. Въ турско врѣме е плащало 10.337 гр. Това село останѫ въ Южна-България.

25. *Дормушово.* Лѣжи по дѣсната долина на Дермендерската рѣка $1^1/_2$ ч. на сѣверъ отъ Брѣзовица. Въ 1880 г. е имало 50 кѫщи, 58 дом. съ 350 ж. (182 м. 168 ж.) отъ които 4 (3 м. 1 ж.) циг. мох., а другитѣ бълг. мох.; въ 1885 год. намираме 55 кѫщи, 2 дюкяне, 76 дом. съ 367 ж. (166 м. 201 ж.) и отсѫтствующи при прѣброяванието 36 м. Поминуватъ съ земледѣлие, скотовъдство и дърводѣлство. Иматъ 2 джами, 2 имаме, 2 мехтепа, 2 ходжи, 41 учен.

и 5 ученички. Плащатъ на държавата 847 л. поз. налогъ, 152 л. пат. и 427 л. бегликъ, всичко 1.426 лева.

26. *Тъмръчь.* (Гл. *„Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини“.* Кн. I. стр. 8—9).

27. *Чюренъ.* 1 ч. на сѣверозападъ отъ Тъмръчь, 7 ч. на югъ отъ Пловдивъ, 10 ч. на сѣверозападъ отъ Чепеларе и 1 ч. на сѣвероистокъ отъ Черѣшово. Въ 1880 год. е имало 80 к. 105 дом. съ 470 ж. (201 м. 269 ж.), отъ които 129 (62 м. 67 ж.) бълг. хр. и 341 (139 м. 202 ж.) бълг. мох.; а въ 1885 год. сѫ прѣброени 115 к. 133 дом. съ 747 ж. (346 м. 401 ж.), отъ които 187 (103 м. 84 ж.) бълг. хр., 544 (234 м. 310 ж.) бълг. мох. и 16 (9 м. 7 ж.) циг. мох. Възвърнали сѫ се подиръ 1880 год. избѣгалитѣ помаци. Има 2 джамии, 2 имаме, 2 мехт. 38 уч. 3 ученички; 1 училище, 1 учитель, 16 ученика и 5 ученички. Плаща 1848 л. поз. нал. 117 л. патентъ, 1228 л. бегликъ и 8 л. серчимъ, всичко 3.202 л. И тукъ поминуватъ съ земледѣлие, скотоводство и дърводѣлство.

IV. Кричимската долина.

1. *Широка-Лôака.*

Широколôацката краинка лѣжи въ нѣколко долинки, които образуватъ единъ отъ горнитѣ притоци на Кричимската рѣка. Тя ни прѣдставлява една особенна краинка съ нѣкои особенности въ говора, облѣклото и поминъка. Цѣлата краинка, състои отъ едно голѣмо и нѣколко малки селца и отъ много колибаци, и въ турско врѣме е съставлявала една община. Подиръ освобождението, двѣ отъ по-голѣмитѣ махали: Върбово (изговаря се Вóрбово) и Стойкитѣ сѫ отдѣлени и прѣобърнѫти на особенни общини, така щото, сега въ краинката се броятъ три села.

28. *Широка-Лôака. (Лóка* казватъ въ тая краинка, *лôака* въ околнитѣ села). Ражложено е въ една дълбока долина, при политѣ на Кара-Балканъ и Карлѫкъ, гдѣто се събиратъ нѣколко дола и образуватъ Широко-Лôацката рѣка. Отстои 15 ч. на югъ отъ Пловдивъ, $1^1/_2$ ч. на вѫтрѣ отъ турската граница, 1 ч. на истокъ отъ границата на непрѣдаденитѣ села, 2 часа на юговападъ отъ Чепеларе, $^3/_4$ на югоистокъ отъ Ворбово и 1 ч. къмъ сѣверозападъ отъ Стойкитѣ. Колибаци отъ това село има пръснѫти дори

до границитѣ. Въ 1880 год. е имало 295 к., 369 дом. съ 2.126 ж. (1.092 м. 1.034 ж.), отъ които 1.661 (850 м. 811 ж.) бълг. хр., 440 (228 м. 212 ж.) бълг. мох. и 25 (14 м. 11 ж.) циг. мох.; а въ 1885 год. — 514 к. 9 дюк. 517 дом. съ 2.095 ж. (850 м. 1.245 ж.), отъ които 1.594 (601 м. 993 ж.) бълг. хр., 475 (235 м. 240 ж.) бълг. мох. и 18 (8 м. 10 ж.) циг. мох. При това прѣброявание сѫ отсѫтствували 348 (241 бълг. хр. 7 бълг. мох.) души. Подиръ съединението, митническата граница побърка поминъчнитѣ сношения на това село съ приморската равнина, та поминъкътъ се умъчни до крайна стъпень и тѣ се прѣселяватъ полегка легка въ Пловдивското и Карловското полета, а нѣкои се прѣселяватъ въ Шейтанъ-Кьой, на мѣсто прѣселяванитѣ отъ тамо жители. Въ Широка-Лѫка се занимаватъ съ земледѣлие, скотоводство и зидарство. Тамъ сѣятъ и коношль, който женитѣ прѣработватъ на конци, платна и кълчищни черги (чулове) за сушение жито на слънце. Земледѣлието е много слабо, а скотоводството пропада, по причина на двата беглика, ще се зематъ отъ скарванитѣ въ приморската равнина овци. Въ селото има 2 черкви, 2 священ., 3 училища, 3 учители, 116 ученика, 27 ученички; 1 джамия, 2 имаме, 2 мехтепа, 2 ходжи, 42 уч. и 3 ученички. Плащатъ 4.975 л. поз. нал., 628 л. пат., 2.115 л. бегликъ, 2 л. серчимъ и 5 л. иджаръ, всичко 7.725 лева.

29. *Вѫрбово.* $^3/_4$ на сѣверозападъ отъ Широка-Лѫка, до самата граница на непрѣдаденитѣ села. Въ 1880 год. сѫ прѣброени 104 к. 108 дом. съ 534 ж. (274 мѫж. 260 ж.) бълг. хр.; а въ 1885 год. 127 к. 127 дом. съ 499 ж. (164 м. 335 ж.), отъ които 461 (144 м. 317 ж.) бълг. хр. и 38 (20 м. 18 ж.) бълг. мох. Послѣднитѣ, при прѣброяваньето въ 1880 год. сѫ били вчислени като жители отъ Широка-Лѫка и за това неличатъ. При второто прѣброявание сѫ отсѫтствували 150 души мѫж. Поминъкътъ е както въ Широка-Лѫка. Единъ колибакъ отъ това село, съ около 10 кѫщи бълг. хр. спадаше въ землището на непокорнитѣ села, но подиръ съединението се прѣселихѫ отъ самъ границата. Въ Вѫрбово има черква, джамия, училище съ 41 уч. и 9 ученички и мехтепъ съ 9 уч. и 1 ученичка. Плаща 1.576 л. поз. нал., 220 л. пат. и 778 л. бегликъ, всичко 1844 лева.

30. *Стойкитѣ*. 1 ч. къмъ югоистокъ отъ Широка-Лъка по сѣвернитѣ расклонения на Караманджа—вододѣлъ на Арда и Кричимската рѣка. Пръснжто е въ колибаци. Въ 1880 год. е имало 108 к. 118 дом. съ 612 ж. (298 м. 317 ж.), отъ които 549 (269 м. 280 ж.) бълг. хр., 58 (26 м. 32 ж.) бълг. мох. и 5 (3 м. 2 ж.) циг. мох., а въ 1885 год. — 119 кжщи, 1 дюк., 125 дом. съ 535 ж. (215 м. 320 ж.), отъ които 471 (182 м. 289 ж.) и 64 (33 м. 31 ж.) бълг. мох. При прѣброяваньето сж отсжтствували 107 м. бълг. хр. Поминъкъ е както въ Широка-Лъка. Има 1 черква, 1 училище, 1 учитель, 36 уч. и 5 ученички; 1 мехтепъ, 1 ходжа съ 12 ученика. За минжлата година, това село е плащало 2.159 л. поз. нал. 246 л. патентъ и 809 л. бегликъ, всичко 3.214 лева.

2. *Вакуфътъ*.

Подъ това име се разбиратъ всичкитѣ други села въ Кричмината долина, а именно: Тъмръчь, Петваръ, Черѣшово, Осиково, Чуриково, Михалково, Лѣсково, Брезье, Беденъ-Баня, Настанъ, Грохотно, Гьовренъ, Балабанъ, Мугла, Три-Градъ и Кюстенджикъ.[1])

14 тѣ бълг. мох. села въ Кричминото корито, 3 такива (Тъмръчь, Брѣзовица и Петваръ) въ коритото на Дермень-Дерската рѣка, заедно съ още 4 (Дьовлень, Кара-Булакъ, Наиплие[2]) и Селча[3]) лѣжащи по лѣвата страна на Кричминото корито и принадлѣжащи къмъ Пещерската околия, нерачиха да припознаятъ автономното управление на Ист.-Румелия и, до 1883 год. тѣ съставляваха единъ видъ републичка, а отъ тогава сетнѣ Турция ги е управлявала. За забѣлѣжвание е, че 3 отъ непокорнитѣ села: Тъмръчь, Черѣшово и Петваръ сж били владѣяни и управлявани нѣколко години отъ источно-румелийскитѣ власти, които сж произвели въ тѣхъ и народно прѣброявание прѣзъ 1880 год.. та че слѣдъ това врѣме незамѣтно и едно по едно се отцѣпиха отъ автономията и се присъединиха къмъ републичката, безъ ни най-малко прѣпятствие отъ страна на

[1]) Описанието на тѣзи села, гл. „Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини". Кн. I. стр. 8—14.
[2]) Старото му име е *Попово*.
[3]) Това име е промѣнено отъ *Селица*.

румелийското управление. А още по за забѣлѣжвание е, че селото Брѣзовица нѣколко пѫти се е обръщало ту къмъ автономията, ту къмъ републиката. Румелийското правителство бѣ безсилно да покори тия 21 села — съ исключение на Брѣзовица, което доброволно се покори най-сетнѣ на областното управление по поминъчни причини — въ долинитѣ на Кричимската и Дерменъ-Дерската рѣки, за цѣли 7 год. и най-сетнѣ подиръ съединението, по турско-българската спогодба, тѣ се повърнѫха подъ прѣмото управление на Турция.

(Слѣдва.)
